

Maarten Moll

Woorden over de liefde

Liefdesbrieven. Worden die eigenlijk nog geschreven in dit tijdperk van elektronische post? En worden ze bewaard als de liefde over is gegaan? Hoeveel van die brieven zijn er niet verscheurd of in de fik gestoken? Verdwenen geschiedenissen die alleen nog in de hoofden van de toenmalige geliefden spoken. Tot ze daar ook verdwijnen.

(Ik vroeg mijn dochters naar liefdesbrieven. Ze keken me aan alsof ik weer eens iets uit de oude doos had opgediept. Opnieuw is er een stuk cultuurgoed aan de jeugd verloren gegaan.)

Jan Cremer bewaarde de liefdesbrieven die hij kreeg van zijn toenmalige lief Loesje Hamel. In *Sirenen*, het tweede deel van de *Odyssee*-cyclus (net verschenen bij De Bezige Bij) schrijft hij over die liefde. Goed boek, mooie brieven. Verlangen, smachten, spijt.

Mooi, maar niet zo mooi als *Vlam in de sneeuw*, de liefdesbrieven van de jong gestorven Ingrid Jonker (1933-1965) en André Brink die vorig jaar bij Podium verschenen. Het was een onmogelijke liefde tussen de twee Zuid-Afrikanen, zoiets als die tussen Cremer en Hamel, maar dan veel erger. Waar Cremer in *Sirenen* soms bewust de boot afhoudt – hij zoekt altijd naar een manier om te ontsnappen – willen Jonker en Brink niets liever dan bij elkaar zijn.

Als er een bijbel moet zijn voor liefdesbrieven dan is het *Vlam in de sneeuw*. Meedogenloos, plat, literair, woedend, grof, liefdevol. De taal schittert en vonkt en schuimt en stormt en brandt. En gewoon op papier hè!

Minder heftig en toch ontzettend goed: de brieven die de Portugees António Lobo Antunes aan zijn vrouw stuurde. In *Mijn winterkat mijn lief* (Ambo/Anthos). Hij schreef ze gedurende twee jaar aan zijn vrouw Maria José vanuit Angola. Tijdens de oorlog tegen de bevrijdingsbeweging vervulde hij als arts zijn dienstplicht in de toenmalige Portugese kolonie. Lobo Antunes was net vijf maanden getrouwd. Prachtige brieven over het leven, de liefde en het schrijven (ja, zo cliché kan het zijn). Vertederend en woedend ook.

Als er een bijbel moet zijn voor liefdesbrieven dan is het ‘Vlam in de sneeuw’: meedogenloos, plat, literair, woedend, grof, liefdevol

En waar Jan Cremer soms bewust niets van zich liet horen (een vrije jongen immers!) is António Lobo Antunes ten einde raad als hij merkt dat niet al zijn brieven – hij probeert dagelijks aan zijn vrouw te schrijven om maar zijn liefde te tonen – aankomen. ‘Ik kan er niets aan doen dat de post zo onregelmatig is en dus smeed ik je om mij niet de schuld te geven van het uitblijven van mijn brieven,’ schrijft hij eind maart 1971.

Dat de brief nog echt een levenslijn was, bewijst de opmerking een paar regels verder. Het blijkt dat zijn vrouw in een keer de post van een hele week bezorgd heeft gekregen. ‘Je kunt het oplossen door er maar één per dag te lezen, dan hoef je niet een hele week zonder te zitten.’

Dát zijn brieven.
m.moll@parool.nl

Martin Michael Driessen Nieuwste boek speelt in Joegoslavië

‘Voor het schrijven ben ik doodsbang’

Dat hij de ECI Literatuurprijs won was geen reden op zijn lauweren te gaan rusten. Martin Michael Driessen wil nog heel veel moois maken. Zijn nieuwe roman, *De pelikaan*, is net uit. ‘Ik ben wel waakzaam geworden.’

tekst Maarten Moll, foto Marc Driessen

In het souterrain van uitgeverij Van Oorschot neemt schrijver Martin Michael Driessen (63) voor de eerste keer zijn nieuwe roman in handen. “Mooi,” zegt hij. “Ja, dit is een grote dag.”

Het is een paar uur voor de presentatie van *De pelikaan*, en hij vertelt over het cadeau dat hij kreeg van een vriend: de overdenking *Het onstoffelijke boek* van Frans Kellendonk. “Daarin beschrijft hij de toestand dat het boek er eigenlijk nog niet is nadat het manuscript is ingeleverd. Voor die korte duur heeft het manuscript geen betekenis meer, en het boek is nog onstoffelijk. Het is de ideale toestand, zegt Kellendonk, want als het boek er eenmaal is, stort de hele wereld zich erop en kan er van alles mee gebeuren.”

Hij legt het boek op tafel. “Ik heb wel eens gedacht dat het mij kon overkomen dat ik dingen zou schrijven die alleen als manuscript zouden bestaan. Ja, dat heb ik wel gevreesd. Maar de erkenning die ik de laatste paar jaar heb mogen ervaren heeft me ook wel vertrouwen gegeven om mijn werk te willen delen.”

Driessen won vorig jaar de ECI Literatuurprijs voor zijn novellebundel *Rivieren*. Het was, na twee romans, een novelle en nog een roman die hij samen met Liesbeth Lagemaat schreef (*Lizzy*), de vijfde publicatie in een laat op gang gekomen schrijverschap.

“Ik was al aan *De pelikaan* begonnen voor ik voor *Rivieren* die prijs kreeg. Het is echt een ander boek geworden. Dat vind ik het spannende van schrijven, ik wil mezelf niet de hele tijd op dezelfde manier zien doorzeveren. Als je *Rivieren* goed leest, is elk van de drie novellen in een andere stijl geschreven. Van hardcore realistisch tot heel afstandelijk en elegisch.”

Geen mooischrijverij

De pelikaan, over postbode Andrej en kabelbaanbeheerder Josip die elkaar chanteren in een Joegoslavisch dorpje begin jaren negentig, vereiste een nuchtere aanpak, geen mooischrijverij zoals in *Rivieren*. “Dit boek is *plot driven*, en het heeft qua stijl bewust minder glans, is minder mooi geschreven per vierkante bladzijde dan *Rivieren*. Realistischer ook.”

“Pas op het laatst heb ik de ondertitel *Een komedie* bedacht. Want dat is het. Al wordt het nog zo vreselijk, met die burgeroorlog die almaar nadert. Die twee mannen in hun kleine kosmos die zichzelf en elkaar het leven ontzettend moeilijk maken en gevangen zitten in hun wederzijdse afhankelijkheid... Een ware *comédie humaine*. Het zijn ook nog eens beiden sukkels wat vrouwen betreft. En dan dat politieke ge-

klets aan de stamtafel waar de meest onzinnige verhalen worden verteld. Dat vind ik hilarisch, en ook dat die twee er in tegenstelling tot de lezer maar niet achter komen hoe het zit. Al die misverstanden... een *comedy of errors*, ja. En ook als het zwart wordt in de roman is die ondertitel gerechtvaardigd.”

Hij staat op en zal, niet voor het laatst, wat heen en weer lopen. “Ah! Dit vat het mooi samen, een van mijn favoriete citaten van Shakespeare, wel in een Duitse vertaling: ‘*Und ohne Welkenntnis kehrst du in dein Grab zurück*’. Uit *The taming of the shrew* die ik heb geregisseerd.”

Driessen slaat zelf het bruggetje. Hij, kind van een Duitse moeder en een Nederlandse vader, woonde en werkte lang in Duitsland als theaterregisseur. Tot hij besloot alleen nog maar te schrijven. In 1999 had hij al een roman geschreven, *Gars*, maar daarna bleef het dertien jaar stil. Tot in 2012 zijn tweede roman verscheen: *Vader van God*. Het omslagpunt.

Andere vorm van concentratie

“Dit is misschien niet zo interessant voor de lezers...” Volgt een verhaal over een versleten kniegewricht, osteotomie, een zaag en een been, morfine, langdurige revalidatie en de wil om een roman af te maken (best interessant).

Die roman kwam af. Driessen: “Dat was het moment. Nu ben ik schrijver, en nu ga ik schrijven. Het is sindsdien niet opgehouden. Ik schreef de novelle *Een ware held* en daarna *Lizzy*, *Rivieren* en *De pelikaan*.”

Hij staat weer op en beent heen en weer. “Het verdraagt zich absoluut niet met theater maken. Het is een andere vorm van concentratie en leven. Ik woon op een woonark in een dorp en kom alleen naar de grote stad als het echt moet. Ik heb stilte en eenzaamheid nodig – het tumult in mijn hoofd is al groot genoeg.”

Hij heeft het er moeilijk mee gehad te stoppen met theater. “Het is een levenslange liefde van me geweest, en ik was er totaal door geobsedeerd. Nog heel lang na mijn laatste regie, een grote opera van Verdi, heb ik elke nacht van het theater gedroomd en dat gebeurt me nu nog wel eens. Soms de angstdromen die iedereen wel kent. Dat je faalt, dat alles mis gaat. Maar soms ook euforische dromen. Dan gebeuren de prachtigste dingen op het toneel en is de hele wereld ontroerd. Wat ik dan voel als ik wakker wordt Toch de drang om te schrijven...”

Hij drinkt zijn koffie, de schrijver. “Toen ik twaalf was schreef ik vormvaste, melancholieke sonnetten en rondelen over vergankelijkheid en dood. Boutens en Leopold, dat waren mijn helden. Van die gedichten heb ik nog een paar goede en mooie regels onthouden.”

Hij buigt zich over tafel en draagt voor. “Eens

FICTIE
MARTIN MICHAEL DRIESSEN
DE PELIKAAN
Van Oorschot, €7,99.
200 blz.